

Posudek oponenta na disertační práci Mgr. Olgy Sixtové „Hebrejský knihtisk v Praze 1512–1672“

Vedoucí práce: doc. PhDr. Pavel Sládek, Ph.D.

Předložená disertační práce je dosud nejpodrobnějším a nejkomplexnějším zhodnocením aktivit pražských hebrejských tiskáren v prvních více než 150 letech jejich fungování, tj. od doby jejich vzniku na počátku 16. století do roku 1672, kdy se podmínky pro jejich činnost v důsledku cenzurních zásahů zásadním způsobem proměnily. Jádrem práce tvoří masivní chronologicky řazený bibliografický soupis pražských hebrejských a jidiš tisků z let 1512–1669 s podrobným popisem. Soupisu předchází úvodní studie, která nabízí ucelený pohled na fungování pražského hebrejského knihtisku a důkladnou analýzu jeho intelektuálních, technických i ekonomických aspektů.

Role knihtisku při utváření židovské kulturní identity v raně moderní době a mechanismus jeho působení na intelektuální přenos v rámci židovských komunit i přes společenské hranice se v posledních desetiletích staly předmětem živého zájmu odborníků na židovskou literaturu a intelektuální dějiny. Nejnovější studie podtrhují význam knižní produkce – studované ve všech jejích aspektech: společenském, ekonomickém, materiálním, symbolickém – pro pochopení „exploze poznání“, proměn studijních přístupů, šíření inovativních náboženských proudů či dynamiky mezináboženských vztahů v 16. a 17. století, jak je popsali např. David Ruderman, Elchanan Reiner, Amnon Raz-Krakotzkin a další. V tomto ohledu předložená disertace tematicky zcela zapadá do současného badatelského diskursu a má potenciál k němu významným způsobem přispět.

Autorka se při přípravě soupisu tisků musela vyrovnat s řadou obtíží: pražské hebrejské a jidiš tisky jsou často dochovány jen v minimálním počtu exemplářů v knihovnách po celém světě, velké části z nich navíc chybí datace či atribuce; kromě znalostí hebrejštiny a jidiš studium paratextů skládajících se často z biblických a talmudických aluzí vyžaduje důkladnou znalost rabínského rejstříku hebrejštiny; k formální analýze jednotlivých tisků je nezbytná orientace v metodologii knihovnědy i znalost zvláštností hebrejské typografie. Navzdory těmto úskalím se autorce podařilo předložit soupis, jenž se díky své komplexnosti a vyčerpávajícímu typografickému popisu jednotlivých tisků nepochybně stane nadlouho nepostradatelným pramenem pro další

studium hebrejského knihtisku v Čechách i v Evropě. V katalogu se jí navíc podařilo opravit celou řadu chybných datací či na základě studia typografie a dekoru přiřadit neatribuované tisky konkrétním tiskařům. Výsledný obraz pražského knihtisku v raně moderní době tak nabývá oproti minulým badatelským pohledům mnohem ostřejší kontury.

Již to by samo o sobě představovalo zásadní přínos k poznání pražského hebrejského knihtisku. Autorka však nadto soupisu předřadila ještě obsáhlou úvodní studii, v níž jsou data z katalogu shrnuta, analyzována a zasazena do širšího kontextu dějin hebrejského knihtisku v Evropě, stejně jako do kontextu lokálních dějin pražské židovské komunity. Úvod disertace navazuje na již dříve publikované autorčiny studie k historii pražského knihtisku, na vícero místech je však doplňuje či opravuje. Sedm kapitol úvodní studie je rozděleno do dvou částí, které pokrývají celý proces produkce tištěné hebrejské knihy, počínaje výběrem titulu k publikování, přes ediční úpravy, proces institucionálního schvalování až po samotné vytištění. Na relevantních místech je pražská praxe srovnávána s dostupnými informacemi z jiných center židovského knihtisku.

První kapitola úvodní studie se zabývá procesem výběru titulu k vytištění a cílovým publikem pražských tisků. Pozornost je věnována kvantitativní analýze produkce pražských hebrejských tiskáren, jejímu žánrovému rozvrstvení a identitě autorů. Jak autorka dokládá, pražská tištěná produkce se rozvíjela méně dynamicky, než tomu bylo v jiných centrech hebrejského knihtisku 16. století, a její žánrové těžiště spočívalo ve sféře rituálu a liturgie. K intenzivnějšímu žánrovému obohacení pražské tištěné produkce došlo až na konci 16. a na počátku 17. století, kdy pražští tiskaři (s jistým zpožděním) reagovali jednak na rozvoj kabaly, jednak na rostoucí popularitu středověkých i soudobých neaškenázských autorů. Jak je patrné z autorčiny analýzy, hlavními producenty a konzumenty pražských tisků nebyly učenecké elity prahnoucí po vysoké halachické literatuře, ale zejména představitelé „střední vzdělanecké vrstvy aškenázské populace“, která reagovala na nové kulturní médium flexibilněji než konzervativnější elity. Důležitou roli „nižší“ literatury určené pro poučení i pobavení širších vrstev židovské společnosti potvrzuje popularita jidiš překladů modlitebních textů, příruček a parafrází určených ke studiu biblického textu, etických spisů a písňových, poetických či prozaických textů. Tyto texty vzhledem ke své efemérní povaze stály dlouho na okraji pozornosti badatelů a autorka správně poukazuje, že mohly mít na formování kulturního profilu židovského čtenáře větší vliv, než jsme nyní schopni docenit.

Ve druhé kapitole autorka předkládá nárys typologie pražských nakladatelů a analýzu jejich motivací, vyplývající zejména ze studia dochovaných paratextů (předmluv,

kolofonů, titulních listů). Zabývá se v nich užívanou terminologií, jež je ovšem mnohdy ambivalentní, stejně jako motivacemi autorů, kteří se rozhodli svá díla vydávat vlastním nákladem. Také zde autorčina analýza ukazuje, že pokud jde o nakladatele a autory-samonakladatele, knihtisk představoval otevřenou platformu především pro představitele nerabínské, tzv. „sekundární inteligence“ (přestože se s tímto termínem autorka plně neztotožňuje, viz s. 51 pozn. 115), kteří, jakkoli svou činností překlenuvali literární tradice a okruhy vědění, se snažili oslovit zejména příslušníky stejných vrstev.

Třetí kapitola je věnována zhodnocení průběhu ediční a korektorské práce na základě jejich popisů v paratextech, zatímco čtvrtá kapitola pohledem na výskyt a obsah rabínských aprobací (*haskamot*) analyzuje regulační mechanismy knihtisku ze strany komunálních autorit. Autorka rozlišuje dvojí funkci aprobací: mohlo se jednat o formu kontroly tištěného obsahu, nebo také o rabínskou proklamaci podpory nakladatelského úsilí a ochrany práv autora či nakladatele. Nejčastěji byly aprobace připojovány k dílům méně významných, žijících autorů působících mimo tradiční vzdělánecké kruhy, praxe však nebyla zcela důsledná a aprobace se v Praze institucionalizovaly relativně pozdě. Autorka poukazuje na skutečnost, že někteří představitelé rabínských elit jako např. Mordechaj Jaffe či Maharal byli podle autorky novým médiem knihtisku „doslova strženi“ a uvědomovali si jeho potenciál, jež se snažili náležitě regulovat, a tím prosazovat svoji vizi uspořádání židovské obce. Nárůst produkce neelitních autorů po roce 1609 pak podle autorky může reflektovat určité rozvolnění kontroly hebrejského knihtisku po Maharalově smrti, což se patrně odráží také v benevolentnější aprobační politice Maharalova nástupce Ješaji Horowitzze zejména ve vztahu k textům ovlivněným kabalou.

Pátá kapitola nabízí přehled aktivit jednotlivých pražských tiskařů. Šestá a sedmá kapitola podrobně zkoumají technické aspekty tiskařského řemesla a sledují vývoj typografie a výzdoby v pražských hebrejských a jidiš tiscích. Cennou součástí práce jsou také její přílohy – tabulka distribuce žánrů napříč sledovaným obdobím, seznam rabínských aprobací (*haskamot*), přehled aškenázských polokurzív a katalog dekoračních prvků.

Není pochyb, že práce propojuje hlubokou znalost knihovědy s orientací v nejnovější metodologii židovských kulturních a intelektuálních dějin. Autorka vnímá tisk jako důležité médium kulturního přenosu a kulturní praxi s významnou socioekonomickou, ale také náboženskou dimenzí. Její podtržení studia paratextů jako klíčového pramene nejen pro pochopení fungování tiskařské praxe, ale také pro zachycení kulturního pozadí a intelektuálního profilu pražské židovské komunity, ukazuje její obeznámenost s aktuálními badatelskými přístupy k problematice raně moderního

knihtisku. Autorka ve své práci doložila také hlubokou znalost soudobého bádání v oboru židovských studií a reflektuje veškeré klíčové studie nejen k dějinám hebrejského knihtisku od autorů jako Shlomo Berger, Stephen Burnett, Shifra Baruchson (zůstaneme-li jen u písmene B) či starší literatury v jidiš (Shmeruk, Turniansky, Timmer), ale také k intelektuálním dějinám Židů v raně moderní době obecně (Davis, Reiner). Za zmínku stojí také nesmírně elegantní a významově přesné překlady z hebrejštiny a jidiš.

Autorka formuluje svoje závěry zpravidla velmi citlivě a vyváženě, tudíž s nimi takřka nelze polemizovat. Tuto skutečnost přitom nevnímám negativně – domnívám se, že reflektuje náležitou pokoru před realitou, která se nám odhaluje jen ve fragmentech, jež je potřeba „domýšlet“ do smysluplného celku. Právě neustálá reflexe tohoto procesu domýšlení, kterou autorka demonstruje, je vzhledem k povaze pramenů, s nimiž pracuje, nesmírně důležitá, přestože z hlediska čtenáře se někdy může jevit jako přehnaně opatrná.

Lze jen doporučit, aby byla práce zpracována do podoby monografie a aby se alespoň úvodní studie objevila také v anglickém jazyce. V takovém případě navrhuji upravit strukturu práce tak, aby měla zřetelnější „narativní oblouk“ a čtenáři lépe umožnila sledovat kontury proměn knihtisku v kontextu dějin pražské židovské komunity. Spíše než sledovat ve výkladu vznik jakési abstraktní či ideální knihy bych doporučoval podrobněji rozebrat některé reprezentativní tituly, postavy či klíčové události z dějin pražského knihtisku. Dále by bylo nepochybně zajímavé práci doplnit o informace k fungování pražského knižního trhu (jsou-li k dispozici): jak probíhal nákup a prodej či distribuce knih ve zkoumaném období? Jak se pražští tiskaři uplatnili na zahraničních trzích? Stejně tak by práci obohatil alespoň stručný pohled na interakci rukopisné a tištěné kultury ve zkoumaném období (např. co do žánrového rozvrstvení, funkce, rozšíření některých druhů paratextů).

Vzhledem k výše uvedenému hodnotím předloženou disertační práci jako nadprůměrnou a předběžně klasifikuji jako **prospěla**.

Litoměřice, 19. 4. 2018

PhDr. Milan Žonca, PhD